

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 2 • NR 15 • 1967 • SIDE 243–248

Ny heraldisk litteratur

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldininen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Ny heraldisk litteratur

Verdens ældste flagbog

Flags of the World 1669–1670, med tekst af K.L. Sierksma, 19 × 27 cm, 306 sider i farver; udg. af S. Emmering, N. Z. Voorburgwal 304, Amsterdam C; pris 250 fl.

Omfangsrige håndskrifter med gengivelser af *våbener* findes bevaret i ret stort antal, men for rigtigt at gøre sig bemærket må de være fra middelalderen. Fra 1500-tallet og senere er de i reglen uden større interesse. Med *flag* forholder det sig anderledes. Det ældste flaghåndskrift man kender til, er en skitsebog fra 1667, og den er oven i købet i en så miserabel tilstand, at dens billeder ikke kan reproducere.

Det vakte derfor opsigt — blandt dem der overhovedet bryder sig om den slags — da den nederlandske flaghistoriker K.L. Sierksma i 1964, i en gammel bogsamling, fandt et manuskript med et stort antal nydelige akvareller af flag, og kunne datere det til o. 1669–70. Tilmed mener han at have bevist, at skitsebogen fra 1667 er et forarbejde til hans fund, således at det i virkeligheden er verdens ældste flagmanuskript, som nu foreligger i en ypperligt reproduceret og trykt facsimile-udgave.

Værket omfatter 108 flag (samt 18 der ikke er gjort færdige), hvoraf et stort antal ikke kendes andre steder fra. Tegningerne er omhyggeligt udført, i et format som tillader at se alle detaljer i selv de allermest komplicerede våbenflag. Af svenske, norske og danske flag er der 10, hvortil kommer et polsk kongeflag med Vasa-hjerteskjold og et Rostock-flag med svensk kanton. Storbritannien er repræsenteret med 12 flag, Frankrig med 10, Polen med 2, Rusland med 6, og det Tyske Rige med 5. Blandt disse sidste findes et, firdelt af rødt og hvidt, som Sierksma mener, er en variation af det gamle tyske rigsbanner: en rød dug med et hvidt kors i. Dette flag igen er måske grundlaget for en række flag og våbener ved det Tyske Riges grænser: Dannebrog, Wiens våben, Savoyens våben, Schweiz'

flag og våben m. m. Her er noget at tænke over.

Ca. en fjerdedel af bogens flag tilhører nederlandske provinser og handelsstæder. Og yderligere godt en fjerdedel stater og stæder i og omkring Middelhavet: i Spanien, Italien og Dalmatien; Pavestolen, Malta; i Levanten, Nordafrika m. m. Sidstnævnte områder viser noget, som måske vil overraske mange, nemlig at vor tids muhamedanske stater i flere tilfælde har flag, hvis farvekombination eller billede går i hvert fald 300 år tilbage. Det gælder ikke blot en figur som halvmånen, men også Irans løve-og-sol og Tunesiens tveklingede sværd.

Sierksmas tekst er kort, men han ved, hvad han skriver om (han indleder med en bibliografi over europæisk flaglitteratur fra 1370 til 1704, hvis enkelte poster han tydeligvis alle kender). I de fleste tilfælde er det lykkedes ham at identificere de illustrerede flag. Det har den tegnende entusiast, som for 300 år siden færdedes i havnene med sin skitseblok, nemlig ikke gjort. Han vidste jo hvor skibene kom fra, hvorfor så skrive det ned? Af bogens flag er imidlertid kun 10–15 stadig i brug, og en stor del — stadsflag, kompagniflag, embedsflag — er totalt glemt og har ikke været ganske lette at opklare. Men de har alle interesse, almenhistorisk og heraldisk.

Jeg skylder at understrege, at angivelser af værkets pris, forrest, ikke er en trykfejl. Det koster to hundrede og femti gylden.

S.T.A.

Kosmopolit

C. A. von Volborth: *Little Manual of Heraldry*, 22 × 28 cm, 88 sider; The Augustan Society, 18002 Faysmith Avenue, Torrance, California 90504, U.S.A.; 5 dollars portofrit.

Bogen er tegnet og skrevet af en tyskfødt amerikaner for at oplyse hans nye landsmænd om, at der findes anden euro-

pæisk heraldik end den britiske (som bl. a. sproget jo gør det naturligt for dem at begynde med), og forklare på hvilke måder de andre heraldiske systemer — i Tyskland, Frankrig, Skandinavien, Østeuropa osv. — adskiller sig fra det britiske, og fra hverandre.

Volborth, som er medlem af SHS, har, særdeles fornuftigt, allieret sig med loalkendte folk (for Nordens vedkommende således med *Leif Pålsson* i Göteborg), og resultatet er blevet en af de mest kosmopolitiske introduktioner til heraldikken, som findes. Hovedvægten ligger på tegningerne, ca. 650, næsten alle både kønne og korrekte. Også teksten giver megen god besked. Volborth har sine meninger; han kan være kritisk over for regler, hvis han synes de strider imod fornuft, god smag, eller heraldikkens realiteter, dvs. skik og brug.

I sine oplysninger indeholder bogen, så vidt jeg kan skønne, kun få og små fejl (og dét kan ingen undgå). *Udvalget* af oplysninger er en anden sag. Almindelige og yderst ualmindelige foreteelser afbildes og omtales på lige fod, uden at forfatteren antyder, hvad der er vigtigt, og hvad man trygt kan glemme. Væsentlig og relevant information er blandet med uvæsentlig og irrelevant. En masse er udeladt, der kunne være lige så vigtigt som det der er med, eller vigtigere.

Også selve bogens disposition er forvirrende. Den allerførste side illustrerer dårlig heraldik og fejl »som den heraldiske kunstner bør undgå«. Men denne væsentlige oplysning bringes først nederst på siden, efter at man med stigende undren har studeret de mange veludførte, men skrupforkerte eksempler. Bogens programartikel og måske bedste afsnit, en klar og brugbar oversigt over uligheder mellem britisk og tysk heraldik, er anbragt allersidst.

Disse indvendinger bør man dog ikke lade veje for tungt. Trods ulemper kan Volborths bog bestemt anbefales. Tegningerne er gode, synspunkterne og tendensen ligeså. I øvrigt er bogen sikkert den eneste alment europæiske begynder-

bog i emnet, som er til købs på markedet i dag. Der er ikke så meget at vælge imellem, og Volborths bog er sin pris værd. S.T.A.

Kort og billig

Charles MacKinnon of Dunakin: *The Observer's Book of Heraldry*; 160 sider, 118 illustrationer + 12 farvesider; Frederick Warne & Co., London; pris sh 6/-.

Forfatteren har tidligere skrevet om Skotlands heraldik (se HT 1963, nr. 7 p. 325); hans nye bog behandler især engelske forhold. Det er dog ikke alverden man får at vide, 160 sider lyder ganske vist af en del, men bogen er i meget lille format, og den er snart læst. Teksten er flere steder sjusket udarbejdet, og alle billederne er lånt fra andre publikationer. Men prisen er jo lav, og de 6-8 kr. bogen koster vil næppe nogen angre at have spenderet på den.

I sin summariske fremstilling beskæftiger forfatteren sig mere med regler end med realiteter. Han er tilhænger af synspunktet, at i Storbritannien ingen kan føre våben uden tilladelse fra de heraldiske myndigheder, og at våbenføring er et udtryk for adelskab. Det vil sige: han er samtidig så ræsonnabel at medgive, at dette er en teori, og at praksis viser noget helt andet. S.T.A.

Gnidebilleder

Malcolm Norris: *Brass Rubbing*, 112 sider, ca. 125 ill.; Studio Vista, London, 1965; 32 sh indb.

Vi har alle prøvet at kalkere præget af en mønt over på et stykke tyndt papir ved hjælp af en blød blyant. Stort set samme teknik kan anvendes ved overførsel af lignende, ganske flade billeder eller indskrifter, f. eks. på middelalderlige gravsten. Relieffet i sådanne sten kan være blevet så medtaget, at det i dag er umuligt umiddelbart at opfatte dets enkeltheder. Tegnes kan de følgelig ikke. Fotografering duer ofte lige så lidt. Men

hvad hverken øje eller kamera formår, lykkes for den omhyggeligt udførte afgnidning. Relieffets svageste spor fremdrages, og i det resulterende gnedebillede

genopstår gravstenens næsten udslettede figurer, heriblandt evt. et våben.

Men også selv om motivet er vel bevaret, vil en afgnidning ofte være den bedste form for gengivelse: den får mere frem end et foto, den er mere sandferdig end en tegning. Ved siden af deres dokumentariske værdi kan afgnidninger i øvrigt også, f. eks. ved deres fastholdelse af karakteren i selve stenens overflade, være af stor grafisk skønhed, både i deres naturlige størrelse og reduceret, f. eks. til brug i bøger. En halv snes eksempler ses i Politikens Danmarkshistorie, især i bind 3 og 4. De er alle udført af SHS-medlem Ib Stubbe-Teglbjærg, som vist nok, og desværre, er den eneste i Danmark, der dyrker denne kunst.

I England er der så mange, at de har kunnet danne en forening. De interesserer sig imidlertid mest for afgnidning af graverede messingplader, *brass rubbing*, og det er herom ovennævnte bog handler. Sådanne messingplader fremstilledes til gravlæggelser fra slutningen af 1100-tallet til op i 1600-tallet, særligt i 1300-, 1400- og 1500-tallet. Efter den kyn-dige forfatters beregning må der i alt have eksisteret o. 200.000 sådanne plader i hele Europa. I dag har man kendskab til o. 4000 i Storbritannien og o. 400 på Kontinentet, hvor de optræder fra Finland til Portugal, tættest i Nederlandene, Tyskland og Polen. At så mange er gået til grunde, skyldes bl. a. Reformationens og religionskrigenes ødelæggelser, og senere tiders metalhunger.

Forfatteren giver god besked om studiets praktiske side — hvor pladerne fin-

I Danmark findes i dag kun én eneste graveret messing-gravplade (der har tidligere været flere), men det er til gengæld en af de ældste bevarede og pragtfuldeste i verden: pladen i Ringsted over kong Erik Menved og hans dronning, Ingeborg af Sverige, fra o. 1319. På udsnittet her ses kongen med sit våben på selve sin kjortel eller kutte, »coat of arms«. Afgnidning af Ib Stubbe-Teglbjærg.

des, og hvorledes man går frem ved gnidearbejdet — samt om pladerne selv: hvor de produceredes og af hvem, hvem der bestilte dem, hvad de kostede, hvorledes de transporteredes osv. Det som interesserer ham mest er dog naturligt nok pladernes billeder: Hvad de kan fortælle om datidens mennesker, af personal- og kunsthistorie, herunder også om heraldik. Mode- og dragthistorie, samt de afbildede krigeres udrustning, optager ham specielt; for perioden o. 1270–1450 er gravplader hovedkilden til, hvad man ved om det personlige militære udstyr, hævder han.

Mere end halften af bogen udgøres af billeder, en stor del af dem fra det europæiske fastland, mange af dem overordentlig smukke, og næsten alle af heraldisk interesse: kongelige, adelige, gejstlige, ane- og alliancevåbener, købmands- og bomærker, badges, insignier m.m. Bogen afsluttes med en ypperlig bibliografi.

S.T.A.

Fra Haag-kongressen

Recueil du septième congrès international des sciences généalogique et héraldique (i Haag 1964), 356 sider, 1966. Kan fås gennem Centraal Bureau voor Genealogie, Nassaulaan 18, Haag, Nederland; pris 25 fl.

Godt en tredjedel af den tykke bog udgøres af foredrag om genealogi; ca. 30 sider behandler ikonografi; hele 78 sider er ofret på lister over deltagere og komitéer, gengivelse af åbningstaler m.m. lige til ordlyden af de telegrammer som udveksledes med kongressens protektor, prins Bernhard. De resterende ca. 120 sider (med 20 illustrationer) optages af kongressens heraldiske foredrag, fire på engelsk og otte på fransk.

Et af disse, C. G. U. Scheffers om »Tre-kronorsvapnets mecklenburgska ursprung« er trykt i *Heraldisk Tidsskrift* 1965, nr. 12 p. 83–88. Af de øvrige foredrag hæver tre sig, på grund af forfatterens viden, kombinationsevne og klare fremstilling, højt over resten. Det er franskmænden Paul Adams om statsvåbener og fa-

milievåbener i middelalderen; tyskeren Ottfried Neubeckers om den heraldik som undgår hjelm og helst også skjold; og belgieren Roger Harmignies' om oprindelsen til det flamske, det brabantiske og det limburgske løvevåben. Det er læsning som både tilfredsstillende og skærper den heraldiske appetit.

En god artikel, af den hollandske kvindelige heraldiker E. C. M. Leemans, handler om Nederlands kongevåben og statsvåben. Robert Matagnes fremstilling af det luxembourgiske våbens oprindelse er mindre klar, end man kunne have ønsket. Men hvor er historien også meget mere kompliceret i disse områder end i vore vel definerede, homogene riger her nordpå! Hvad Sønderjylland er i Danmarks historie, er grænsebæltet fra Lorraine til Nordsøen i Europas: et indfiltreret, evigt skiftende fletværk af folkeslag, riger, dynastier og religioner, af changerende grænser og tilhørsforhold, erobringer, afståelser, forbund, opdelinger, løsrivelser, arronderinger, enklaver ... I sammenligning er Nordens historie nærmest en lille, naiv fortælling fra Folke-mindeksamlingen.

Bindets andre heraldiske artikler ligger på det meget jævne. I det genealogiske afsnit findes en ret udførlig omtale af danskeren Jonas Bronck, der kom til Amerika i 1639 og menes at have givet navn til den del af New York, som kaldes *The Bronx*.

Rapporten fra kongressen i Stockholm 1960 er omtalt i HT 1962, nr. 6 p. 273. Nogen rapport fra kongressen i Edinburgh 1962 foreligger endnu ikke.

S.T.A.

Slægtshistorie

Slekten Løvenskiold i Norge (Oslo 1966) er en vægplanche, 70 × 72 cm, hvor slægtens ti norske generationer og ca. 165 individer er opstillet i farvetryk i skikkelse af et egetræ. Den genealogiske del af arbejdet er udført af dr. philos. Herman L. Løvenskiold. Træet er tegnet af Axel Løvenskiold, og to våbener — stamfæde-

ren, Herman Leopoldus' fra o. 1680 og slægtsvåbenet efter adlingen i 1739 — af *Hallvard Trætterberg*. Den danske, friherrelige linje af slægten, som udgik fra Severin Løvenskiold (1719–76), søn af Herman Leopoldus den Yngre i hans andet ægteskab, er ikke vist på træet. Prisen er Nkr. 75.

F. B. Fabricius: *Våbener benyttet i slægterne Fabricius og Fabritius i Danmark*, 4. hæfte, 16 sider, 1966, gengiver ca. 30 forskellige segl anvendt inden for den del af slægten som kaldes »fra Fåborg, den norske linje«. De viser alle slægtsvåbenet: to arme som svinger hamre mod en ambolt (men med tre forskellige hjelmtegn), fra det blev antaget o. 1725 af overinspektør ved Laurvig Jernværker *Laurs Sørensen Fabricius* til i dag. Hvad man må savne i heraldisk variation, opvejes delvis af hvad man kan studere af stilmæssige forskelle.

Hæftet kan fås hos forfatteren, Vesterbrogade 90, København V. Værket ventes afsluttet med et 5. hæfte inden længe. Hæfte 3 omtaltes i HT 1965, nr. 12, side 96.

S.T.A.

For dem der ikke læser svensk

Frithiof Dahlby: *Symboler og tegn i den kristne kunst*; oversat fra svensk efter »Symboler och tecken« af J. Hauge Nielsen; udgivet af J. Fr. Clausens Forlag, 1965; 167 sider med mange illustrationer, pris Dkr. 19,75. — »Symboler och tecken« er efter forfatterens forord en stærkt forkortet udgave af »De heliga teckens hemlighet«, 4. udgave, som blev anmeldt af S.T.A. i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 8 1963, p. 367.

Heraldikens billedsprog er overordentlig rigt. Men interessen for og evnen til at tyde de mange, ofte ældgamle symboler og tegn, der forekommer i segl og våbenmærker, har været ved at gå tabt for de allerfleste nutidsmennesker.

I de seneste år er interessen for symbolikkens gamle og ofte såre dybsindige tegnsprog dog ved at vågne igen. Men

selvom Hans Fabricius: *Dansk kirkekunst* (Kbh. 1941) indeholder tydning af en del kirkelig symbolik, har vi hidtil på dansk savnet en egentlig opslagsbog på dette område.

Nu foreligger den altså! Og den skal nok blive brugt i heraldisk interesserede kredse, navnlig da den er forsynet med et godt og let anvendeligt register.

En af de største glæder ved at beskæftige sig med heraldik er jo den at sætte sig hen og simpelthen se på et våbenmærke, glæde sig over form og farve og derefter forsøge at hitte ud af, hvad denne undertiden højst ejendommelige figur egentlig skal forestille, og sidst, men ikke mindst: hvorfor netop denne figur er anbragt netop i dette våbenmærke.

Tag f.eks. *Skagens* smukke gamle byvåben, ældste kendte aftryk af seglet er fra 1535. Våbnet viser en sølvrist over en sølvfisk i rødt skjold.

Risten er i nyere udgaver af våbenmærket så fint og fornemt formet, at man ligefrem kan komme til at tro, at den er andet og mere end en gemen rist. Men det er altså en rist, og ordet »rist« i »Symboler og tegn«s register viser hen til side 105, hvor der står, at en rist er attribut til ærkediakonen Laurentius, der led martyrdøden år 258 i Rom ved at blive brændt til døde på en rist.

Attributtet er her blevet til et symbol på den pågældende helgen, og spørgsmålet bliver nu, hvilken tilknytning har Skt. Laurentius til Skagen?

»Trap« og Ellen Jørgensens »Helgendyrkelse i Danmark« oplyser hver for sig, at Skagens gamle, nu næsten tilsandede kirke var indviet til Skt. Laurentius, hvis tilknytning til byen og dens byvåben dermed skulle være i orden.

Men nu fisken i samme byvåben?

I C. Klitgaards bog om Skagen anføres det, at denne fisk repræsenterer Skagens hovednæringsvej, fiskeriet. Og det er så sandt, som det er sagt.

Men symboler kan og skal kunne tolkes på flere måder, og dette gælder også fisken.

»Symboler og tegn« fortæller os, at en fisk blandt meget andet kan være et Kri-

stussymbol, og at den også, ligesom de to korsmærkede nøgler og hanen, er attribut til apostlen Peter, den gæve fisker fra Genezaret-søen, der så pludselig og ganske uventet af Mesteren blev gjort til menneskefisker, således som det fortælles i Lukas Evangeliets 5. kapitel.

Men hvor fristende det end kan se ud med en forbindelse mellem »Simon fisker«, som Grundtvig kalder Skt. Peter, og fiskerbyen Skagen, så er der intet, der kan tyde på det. De to gamle, nu forsvundne kapeller i Skagen skal have været indviet til henholdsvis Skt. Jakob, attribut en musling, og Olav den Hellige, attribut en økse, og om der muligvis har været et alter indviet til Skt. Peter i Skagens pragtfulde gamle kirke, så betagende skildret af H. C. Andersen i »En historie fra klitterne«, derom ved vi intet.

Derimod ved vi, at Skagen er en af de få danske byer, der har et valgsprog. »Vort håb til Gud alene« står der som omskrift på et seglaftryk fra 1630, og denne devise kan i høj grad tyde på, at fisken i byvåbnet er ment som et Kristus-symbol. Allerede i oldkirkens dage brugtes fisken under kristenforfølgelserne som et igenkendelsestegn mellem de kristne. Skriver man »Jesus Kristus, Guds søn, Frelseren« på græsk, danner begyndelsesbogstaverne, som oplyst i »Symboler og tegn«, netop den græske betegnelse for fisk: »ichthys«.

Inger Schjørring.

Engelske stormænd

John Brooke-Little: *Knights of the Middle Ages. Their Armour and Coats-of-Arms*, illustreret af John Mollo; 56 sider, Hugh Evelyn Ltd., London; 84 sh. indb.

De tolv smukt udførte farveillustrationer i denne publikation er sikkert beregnet til at hænge på væggen; de lader sig skære ud uden skade for teksten og kan i øvrigt købes enkeltvis (a 10 sh). Som bog — til at læse eller se billeder i — er værket ikke let at handskes med. Det er 37 cm bredt og 54 cm højt.

Men besværet lønner sig. Billederne gengiver tolv engelske stormænd, i fuld udrustning og heraldisk pragt, udvalgt fra de tre århundreder mellem Rikard Løvehjertes tronbestigelse i 1189 og den sidste Plantagenet, Rikard 3.s død i 1485. Altså feudalismens, ridderlivets, korstogenes og Rosekrigenes epoke.

Disse 300 år så også heraldikken etablere sig, og mange karakteristiske sider af dens udvikling belyses af John Mollos tegninger. William Marshal, som døde 1219, førte kun ét våbenmærke, placeret på skjoldet. Simon de Montfort (død 1265) førte to våbener, et på sit skjold, et andet på sit banner. Humphrey de Bohun (død 1296) førte sit våbenmærke både i skjoldet og på en skærm på hjelmen. Hugh le Despencer (død 1326) førte tillige sit våben på selve sin dragt. Henry Percy (død 1403) kombinerede to våbener i ét skjold, og Richard Neville (død 1471) syv våbener i ét. Disse våbener stod alle for noget — en besiddelse eller en afstamning — men Richard Wydeville (død 1469) begyndte at indsætte felter i sit skjold, som ikke synes at repræsentere andet end ejermandens ønske om at tage sig ud. Han er også den første (i denne bog!) med hjerteskjold, trallehjelms og stort, fliget hjelmklæde.

På lignende måde som her eksemplificeret kan de tolv billeder (tegnet efter gravmæler) belyse andre sider af heraldisk og krigerisk udrustning gennem 1200-, 1300- og 1400-tallet: skjoldformer, badges, brisurer, ringbrynjens udvikling til pladerustning, våbenmærkers afledning af hinanden, m. m.

Teksten er biografisk med baggrund i almindelig politisk historie, men de tolv ridders udrustning og våbenmærker behandles også. Desuden har Brooke-Little skrevet en indledning, hvori han går uden om banaliteterne og får sagt en imponerende masse væsentlige ting om heraldik. Denne introduktion er præget af en forstand, en viden og en varme, som gør den til en stor glæde at læse. Desværre fylder den ikke mere end 5-6 almindelige bogsider.

S. T. A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.